

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 332

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol, Andrzej Sztando,
Andrzej Raszkowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Anna Grzybowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-488-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Zbigniew Grzymala: Możliwości wykorzystywania środków pomocowych z UE przez gminy polskie w nowej perspektywie finansowej 2014-2020 .	11
Marcin Broł: Problem efektywności partnerstwa publiczno-prywatnego w świetle teorii agencji	21
Andrzej Raszkowski: Tożsamość terytorialna w odniesieniu do rozwoju lokalnego.....	34
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Fragmentacja polityczna w organach uchwałodawczych polskich gmin – dynamika i zróżnicowanie przestrzenne	44
Anna Jasińska-Biliczak: Instrumenty wspierające sektor małych i średnich przedsiębiorstw na poziomie lokalnym – przykład powiatu nyskiego.....	54
Marian Maciejuk: Ewolucja form organizacyjno-prawnych prowadzenia działalności gospodarczej przez samorząd terytorialny.....	64
Joanna Kosmaczewska: Zakorzenie terytorialne jako czynnik rozwoju lokalnego.....	72
Alina Kulczyk-Dynowska: Turystyka w gminach tatrzańskich ze szczególnym uwzględnieniem roli Tatrzańskiego Parku Narodowego	81
Eliza Farelnek, Wioletta Wierzbicka: Miejska gospodarka lokalna w ujęciu holistycznym.....	91
Marcin Feltynowski: Wykorzystanie systemów informacji przestrzennej w procesach decyzyjnych – analiza decyzji o warunkach zabudowy w gminie Zawidz.....	100
Stefan Zawierucha: O gospodarowaniu odpadami na poziomie lokalnym	112
Cezary Brzeziński: Ekonomiczne konsekwencje polityki przestrzennej na przykładzie gminy wiejskiej Brzeziny	121
Piotr Zawadzki: <i>City placement</i> – nowy trend w działaniach promocyjnych polskich miast	131
Grzegorz Maśloch: Społeczno-gospodarcze uwarunkowania konsolidacji i dekonsolidacji jednostek samorządu terytorialnego w Polsce	140
Sławomira Hajduk: Innowacje w zarządzaniu rozwojem przestrzennym na poziomie lokalnym	149
Ewa M. Boryczka: Koncepcja <i>Town Centre Management</i> w procesie rewitalizacji obszarów śródmiejskich polskich miast	157
Bożena Kuchmacz: Aktywność społeczna jako czynnik rozwoju lokalnego.	168
Janusz Jędraszko: Diagnoza bezrobocia osób niepełnosprawnych w powiecie jeleniogórskim.....	179

Justyna Adamczuk: Media społecznościowe jako narzędzie kreowania wizerunku jednostek samorządowych na przykładzie samorządów lokalnych powiatu jeleniogórskiego	189
Jarosław Klosowski, Sergiusz Najar: Pozycja transgraniczna Jeleniej Góry: korzyści i bariery dla rozwoju	200
Agnieszka Krześ: Rozwój Wrocławskiego Obszaru Metropolitarnego oparty na zasobach endogenicznych – wybrane aspekty	211

Summaries

Zbigniew Grzymała: The possibility of using aid funds from the EU by Polish municipalities in the new financial perspective 2014-2020.....	20
Marcin Broł: Efficiency problem of the public-private partnerships from the perspective of agency theory	33
Andrzej Raszkowski: Territorial identity in terms of local development	43
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Political fragmentation in communal councils in Poland – dynamics and spatial differentiation.....	53
Anna Jasińska-Biliczak: Instruments supporting SMEs sector at the local level – example of the nyski powiat.....	63
Marian Maciejuk: The evolution of organizational and legal forms related to running business activities by local government	71
Joanna Kosmaczewska: Territorial embeddedness as a local development factor	80
Alina Kulczyk-Dynowska: Tourism in Tatra municipalities with particular focus on the role of the Tatra National Park	90
Eliza Farelnik, Wioletta Wierzbicka: Local economy of the city in the holistic perspective	99
Marcin Feltynowski: Use of GIS in decision-making process – analysis of planning permissions in Zawidz commune.....	111
Stefan Zawierucha: About waste management at the local level	120
Cezary Brzeziński: The economic impact of spatial policy on the example of Brzeziny rural community	129
Piotr Zawadzki: City placement – a new trend in promotional activities of Polish towns.....	139
Grzegorz Maśloch: Socio-economic conditions of consolidation and deconsolidation of local government entities in Poland.....	148
Sławomira Hajduk: Innovations in spatial management at the local level.....	156
Ewa M. Boryczka: The concept of <i>Town Centre Management</i> in the urban regeneration process of Polish cities centres	167
Bożena Kuchmacz: Social activity as a factor of local development.....	178
Janusz Jędraszko: Diagnosis of unemployment of people with disabilities in the Jelenia Góra powiat	188

Justyna Adamczuk: Social media as an instrument for the creation of local government image. An example of local government of the jeleniogórski powiat	199
Jarosław Kłosowski, Sergiusz Najar: Transborder positions of Jelenia Góra: benefits and barriers to the development.....	210
Agnieszka Krześ: Development of Wrocław Metropolitan Area based on the endogenous resources – chosen aspects	220

Bożena Kuchmacz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA JAKO CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO

Streszczenie: Wprowadzenie w Polsce nowego ustroju w 1989 r. (samorząd terytorialny) niesie za sobą konsekwencje rozwojowe dokonujące się jednocześnie w dwóch wymiarach: społecznym i ekonomicznym. Rozwój lokalny jest produktem aktywności społeczności lokalnej skupionej wokół projektu rozwoju integrującego składniki ekonomiczne, społeczne i kulturowe na określonym terytorium. Przyjmowane rozwiązania idą w kierunku autonomii lokalnej, dotyczącej wyboru projektów rozwoju i środków pozwalających te projekty realizować.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, małe projekty, Leader.

DOI: 10.15611/pn.2014.332.17

1. Wstęp

Geneza koncepcji rozwoju lokalnego jest nierozzerwalnie związana z kryzysem w latach osiemdziesiątych XX w. „fordowskiego paradygmatu przemysłowego” (masowej produkcji, „państwa dobrobytu”) na korzyść odradzania się regionalizmów etnicznych i kulturowych oraz równoległego procesu odradzania się lokalizmu [Brol 1996, s. 24]. Wprowadzenie w Polsce nowego ustroju w 1989 r. (samorząd terytorialny) niesie za sobą konsekwencje rozwojowe zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Rozwój lokalny jest procesem dokonującym się jednocześnie w dwóch wymiarach: społecznym i ekonomicznym, które są z sobą powiązane, a nawet można zakładać, że wzajemnie na siebie wpływają, wzmacniając lub osłabiając wyniki uzyskiwane w poszczególnych obszarach aktywności ludzkiej [Gąciarz, Bartkowski 2012, s. 57]. Przyjmowane rozwiązania idą w kierunku autonomii lokalnej, dotyczącej wyborów projektu rozwoju i środków pozwalających te projekty realizować [Jewtuchowicz 2005, s. 58].

Celem artykułu jest identyfikacja relacji między lokalną aktywnością społeczną a rozwojem lokalnym. Miarą takiej aktywności jest realizacja małych projektów w ramach programu Leader i PROW na lata 2007-2013 we wschodniej części Borów Dolnośląskich.

2. Rozwój lokalny

Pojęcie rozwoju [Sztando 1998, s. 12] „powinno być zawsze kojarzone z pożądanymi, pozytywnymi przeobrażeniami ilościowych, jakościowych i strukturalnych właściwości danego układu”. Jeśli układem tym jest wyodrębniona jednostka społeczno-terytorialna posiadająca zbiór charakterystycznych dla siebie cech gospodarczych, przestrzennych i kulturowych, wyrażająca własne potrzeby oraz hierarchię wartości, to możemy posługiwać się określeniem rozwoju w skali lokalnej [Wojtasiewicz 1996, s. 14].

R. Broł [1998, s. 9-10] twierdzi iż „o rozwoju lokalnym mówimy wtedy, gdy zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie zmierza do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego”. Dalej stwierdza: „Rozwój lokalny jest pojęciem złożonym. Stopień tej złożoności jest pochodną wielorakości celów, którym rozwój ma służyć, oraz różnorodności działań, które je kształtują. W skali lokalnej identyfikacja pola rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego staje się szczególnie skomplikowana, ponieważ gmina funkcjonuje i rozwija się jako integralna część większej całości, korzysta z dóbr i usług powstałych na innych terenach i jednocześnie dostarcza swe produkty na rzecz otoczenia oraz wchłania fundusze pochodzące z zewnątrz i przekazuje własne środki na inne obszary”.

Zdaniem przedstawiciela szkoły francuskiej X. Greffe’a [Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki 2011, s. 74] rozwój lokalny jest procesem dywersyfikacji i wzbogacania aktywności gospodarczych i społecznych na określonym terytorium, polegającym na mobilizacji i koordynacji własnych źródeł i swojej energii. Rozwój lokalny staje się produktem wysiłku społeczności lokalnej, skupionej wokół projektu rozwoju integrującego składniki ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Dzięki działaniom podejmowanym przez lokalną społeczność, wszystkich aktorów lokalnych, staje się przestrzenią aktywnej społecznie solidarności.

3. Aktywność społeczna – zakres pojęciowy

W Polsce ustawa o samorządzie terytorialnym z 1989 r., na mocy której społeczność lokalna tworzy wspólnotę samorządową, niejako z góry sygnalizuje konieczność aktywności społeczności lokalnej [Szewczuk 2011, s. 23]. Siła i zasięg aktywności społecznej to jedno z najbardziej istotnych warunków wspólnego zaangażowania mieszkańców gminy w rozwiązywanie różnorodnych problemów o charakterze lokalnym [Skawińska 2012, s. 81]. Od chwili powstania samorządu terytorialnego znacznie podniosło się poczucie możliwości współdecydowania ludności o rozwoju wspólnie zamieszkiwanego terytorium. Holenderski socjolog S. Groenman [Obre-

balski 1995, s. 11] uważał, że współczesny człowiek jest zorientowany jedynie na życie rodzinne i uczestnictwo w społeczeństwie globalnym (narodzie); między tymi kręgami zaś znajduje się „strefa pusta” lub „strefa rozrzedzona”.

Samo pojęcie aktywność oznacza zdolność do intensywnego działania, działalność, czynny udział w czymś [*Słownik wyrazów obcych...* 1999, s. 26]. Z powodu wysokiego stopnia ogólności termin ten jest łączony z dookreślającymi go przymiotnikami, jak np. aktywność społeczna. Aktywność społeczna jest pojęciem zaczerpniętym z socjologii i jest ona stosunkowo nowym zjawiskiem, które dopiero od niedawna zyskuje rozgłos. Aktywność społeczna [Šmid 2010, s.16] jest to świadomy udział jednostek lub grup (np. zawodowych) w życiu społeczności lokalnej. Aktywnością społeczną jest również praca wytwórcza, działalność społeczno-kulturalna, udział w sporcie, w zabawie itp. Pojęcie aktywności społecznej łączy się z aktywizowaniem działania – prakseologiczną koncepcją sprawnego działania T. Kotarbińskiego [1968]. Chodzi o to, by jednostki bądź też całe organizacje, dążące do określonego celu(-ów), zachowywały się maksymalnie aktywnie, tj. w pełni racjonalnie wykorzystywały posiadane środki i możliwości, by rozwijać swą strategiczną inicjatywę i w ten sposób wpływać na przebieg zachodzących procesów, zbliżając się maksymalnie do swoich założonych celów, jak również odpowiadając za konkretne rezultaty. W literaturze zachodniej mówi się nawet o „obsesji działania”.

Jeżeli aktywność społeczna wyrażona w unormowanym układzie związków funkcjonuje właściwie, może podnieść tempo zwrotu nakładów, budować lokalny kapitał społeczny i powodować stały napływ korzyści [Walukiewicz 2012, s. 28]. Lokalna aktywność społeczna jest nierozzerwalnie związana z lokalnym kapitałem społecznym, tj. umiejętnością współpracy międzyludzkiej w obrębie grupy i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów [Coleman 1988, s. 95-120]. Taka umiejętność ludzi może stanowić istotną i wymierną wartość ekonomiczną wpływającą na rozwój lokalny danego terytorium. Aktywność społeczna przejawiająca się w grupach nieformalnych, jak i formalnych stanowi inwestycję w zakresie lokalnego społecznego kapitału oraz napędza „mechanizm wzmacniający ogólną solidarność” [Putnam 1995, s. 262] określonego terytorium. Zasadniczym składnikiem aktywności społecznej podtrzymującym współpracę jest zaufanie tak do organizacji, jak i do lidera. Aktywność społeczna wyrażająca się uczestnictwem w sieciach obywatelskiego zaangażowania (np. Koło Gospodyń Wiejskich, emeryci zrzeszeni w klubie seniora, zespoły folklorystyczne, stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie, kluby sportowe, masowe partie i inne organizacje) dostarcza przykładów silnych zależności poziomych. Sieci obywatelskiego zaangażowania są zasadniczą formą aktywności społecznej: im gęstsze w społeczeństwie są takie sieci, tym bardziej jest prawdopodobne, że społeczność będzie w stanie aktywnie współpracować dla wspólnych korzyści [Putnam 1995, s. 269] wpływających na rozwój lokalny danego terytorium. Sieci sprzyjają powstawaniu mocnych norm wzajemności, ułatwiają komunikację i poprawiają przepływ informacji pomiędzy osobami aktywnymi społecznie. Zaufanie i współpraca wśród tych osób zależą od wiarygodnej informacji

odnośnie do celu. Brak pewności dotyczącej wiarygodności osób aktywnych społecznie zwiększa dylematy zbiorowego działania [Putnam 1995, s. 270]. Podczas współpracy aktywnych społecznie jednostek ważne jest również aktywne słuchanie – taka rozmowa pomiędzy osobami, która nie przeradza się w konflikt. Czynne uczestnictwo ludności [Obrębalski 1995, s. 12] w rozwiązywaniu własnych problemów jest bowiem warunkiem *sine qua non* autentyczności samorządności terytorialnej. Nie bez znaczenia dla procesu konsolidacji zbiorowości terytorialnych jest także odpowiednio opracowany program rozwoju społeczno-gospodarczego miasta czy też gminy. W celu osiągnięcia wysokiego stopnia identyfikacji ludności z tymże programem konieczne jest, by:

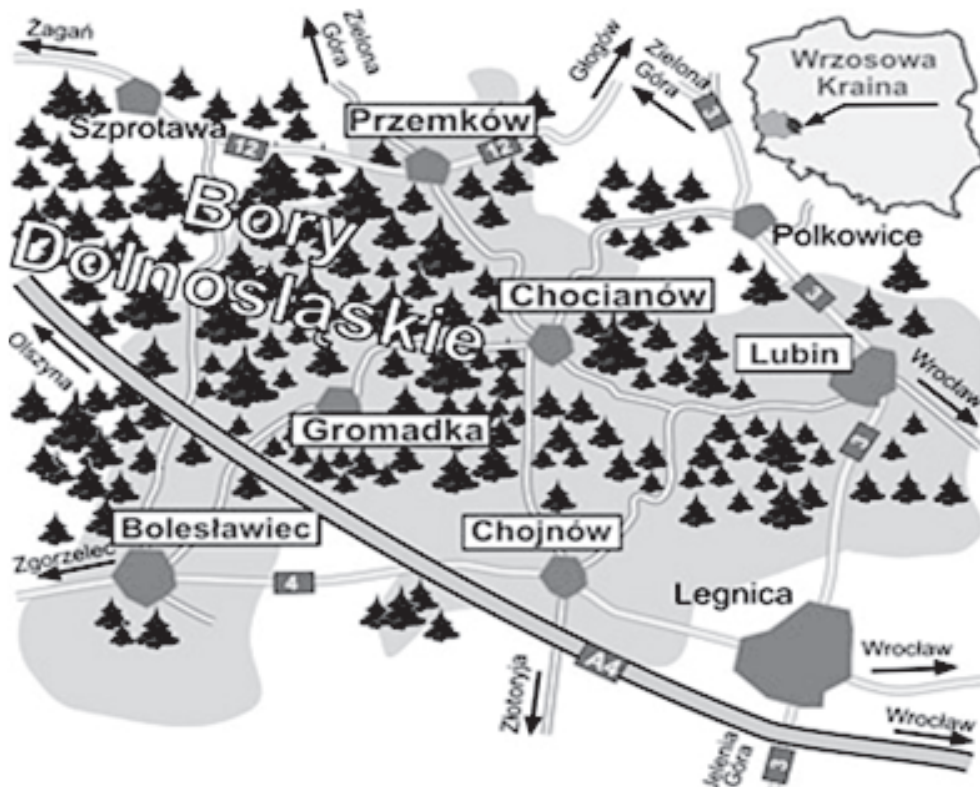
- uwzględnił on przede wszystkim (lub w znacznej mierze) te potrzeby ludności, których niezaspokojenie jest szczególnie dotkliwie przez nią odczuwane,
- stawiane cele ogólnospołeczne wiązały się w świadomości ludności danego obszaru z jej własnymi potrzebami, i to natury zarówno materialnej, jak i duchowej (np. zaspokojenie potrzeb estetycznych, poczucie patriotyzmu lokalnego itd.),
- zadania stawiane do realizacji nie przekraczały nadmiernie możliwości i zdolności wykonawczych ludności, jeśli ma się ona angażować w proponowane działania i interesować się ich wynikami.

Efektom rozwoju lokalnego osiągniętym dzięki aktywności społecznej może być utworzenie na szczeblu gminy nowych wartości. Są to nowe firmy i miejsca pracy oraz nowe dobra i usługi zaspokajające lokalny i ponadlokalny popyt [Brol 1998, s. 9-10].

4. Studium przypadku aktywności społecznej na obszarach wschodniej części Borów Dolnośląskich

Przejawem lokalnej aktywności społecznej we wschodniej części Borów Dolnośląskich jest przynależność przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego do Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania (LGD) „Wrzosowa Kraina”. Miarą takiej aktywności jest realizacja małych projektów w ramach programu Leader i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w sześciu badanych gminach (czterech wiejskich: Bolesławiec, Gromadka, Lubin, Chojnów, i dwóch miejsko-wiejskich: Przemków, Chocianów) leżących we wschodniej części Borów Dolnośląskich (rys. 1). Stowarzyszenie LGD „Wrzosowa Kraina” powstało w maju 2008 r. w Chocianowie. Analizując dokumenty stowarzyszenia, stwierdzono, że rezultatem aktywności społecznej 118 przedstawicieli różnych grup i sektorów z obszaru działania Stowarzyszenia LGD „Wrzosowa Kraina”, jak również zespołu zewnętrznych ekspertów i konsultantów wspierających stowarzyszenie, było przeprowadzenie analizy SWOT obszaru wschodniej części Borów Dolnośląskich. Dzięki niej sformułowano wizję rozwoju tego obszaru oraz określono cele ogólne i szczegółowe wspólnie opracowanej lokalnej strategii rozwoju. Kwota zaplanowa-

na na wdrażanie lokalnej strategii rozwoju poprzez małe projekty została określona w wysokości 2 468 344 zł.

Rys. 1. Terytorium działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Wrzosowa Kraina”

Źródło: strona internetowa <http://www.wrzosowakraina.pl>.

Małe projekty przeznaczone są dla operacji, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach Osi 3 (Oś 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej) Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, lecz przyczyniają się do osiągnięcia celów tej osi. Małe projekty zaklasyfikowane zostały do Osi 4 Leader, której celem jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie i zwiększenie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie potencjału zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja. Aktywizacja społeczności wiejskich wymaga włączenia do planowania i wdrażania lokalnych partnerów społecznych. Temu przedsięwzięciu służy podejście Leader. Wysokość pomocy w przypadku małych projektów nie mogła przekroczyć 70% kosztów kwalifikowanych projektu. Kwota przypadająca na jeden mały projekt nie mogła przekroczyć

25 000 zł kosztów kwalifikowanych. Poziom dofinansowania dla danego beneficjenta nie mógł przekroczyć w okresie programowania kwoty 100 000 zł. Termin naboru ogłaszało Stowarzyszenie LGD „Wrzosowa Kraina” (w terminach ogłoszonych przez samorząd województwa). Wnioski o pomoc składane były w siedzibie stowarzyszenia w Chocianowie. Małe projekty oceniała i wybierała społeczna Rada Stowarzyszenia LGD „Wrzosowa Kraina” pod względem zgodności operacji z lokalną strategią rozwoju wg kryteriów w niej określonych. Małe projekty przesyłane były do Urzędu Marszałkowskiego województwa dolnośląskiego w celu oceny formalnej. Pomoc wypłacana była w formie refundacji przez właściwe organa Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu.

Ponad 44% małych projektów złożonych przez beneficjentów i rozpatrzonych pozytywnie przez Radę Stowarzyszenia LGD „Wrzosowa Kraina” nie zostało zrealizowanych na poziomie województwa, co zostało przedstawione w formie tab. 1.

Tabela 1. Różnica pomiędzy małymi projektami złożonymi a zrealizowanymi przez beneficjentów.

Lp.	Sektory	Projekty złożone do Urzędu Marszałkowskiego	Projekty zrealizowane na poziomie gmin
1	Sektor publiczny	42	33
2	Sektor społeczny	33	10
3	Sektor gospodarczy	11	5
	Suma	86	48

Źródło: dane uzyskane ze Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Wrzosowa Kraina”, przysłane przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.

Wycofanie z realizacji małych projektów na poziomie województwa wynikało ze zbyt skomplikowanych i długotrwałych procedur wnoszenia poprawek (około roku). W sektorze społecznym ważny był również brak środków finansowych potrzebnych w całości do realizacji małego projektu, do czasu uzyskania środków pochodzących z refundacji.

Liczbę małych projektów, które zostały zrealizowane przez beneficjentów, wyszczególniono w tab. 2.

Tabela 2. Małe projekty zrealizowane przez beneficjentów w latach 2009-2012

Lp.	Gminy	Sektor publiczny	Sektor społeczny	Sektor gospodarczy	Suma
1	Bolesławiec	7	1	0	8
2	Chocianów	6	2	1	9
3	Chojnów	2	2	1	5
4	Gromadka	9	1	0	10
5	Lubin	2	2	2	6
6	Przemków	5	2	0	7

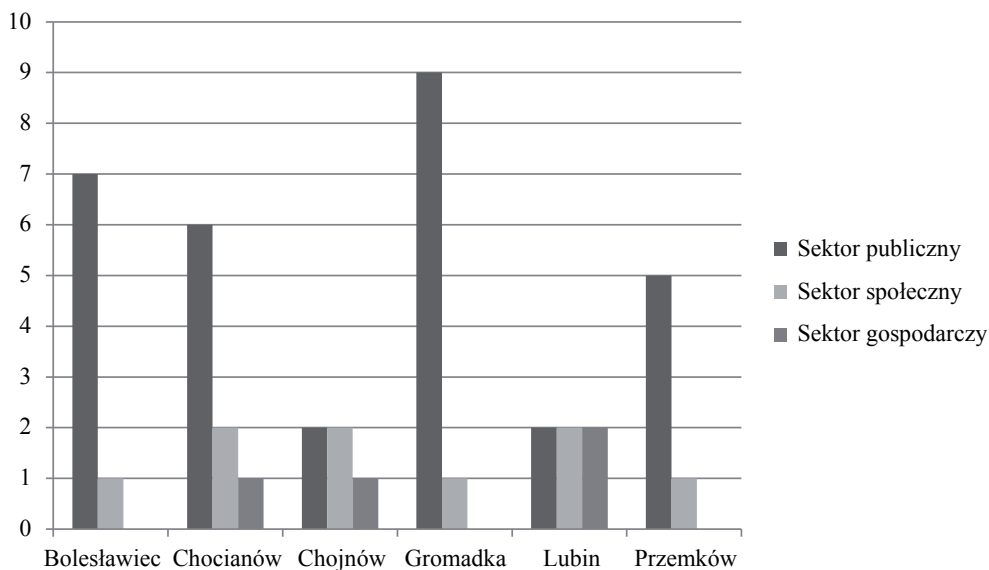
Tabela 2, cd.

7	Powiat Polkowice (na terenie gminy Przemków)	2	0	0	2
8	Sektor społeczny z Wrocławia (na terenie gminy Gromadka)	-	1	-	1
	Suma	33	10	5	48

Źródło: dane uzyskane ze Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Wrzosowa Kraina” przysłane przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.

Na terytorium wschodniej części Borów Dolnośląskich najaktywniejszy społecznie okazał się sektor publiczny, który zrealizował 33 małe projekty, co stanowi około 69% wszystkich zrealizowanych małych projektów.

Na wykresie (rys. 2) przedstawiono aktywność społeczną poszczególnych gmin wschodniej części Borów Dolnośląskich, uznając za jej miarę liczbę zrealizowanych małych projektów.

Rys. 2. Liczba zrealizowanych małych projektów przez poszczególne gminy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Wrzosowa Kraina”, przysłanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.

Najaktywniejszy w realizacji małych projektów okazał się sektor publiczny w gminie wiejskiej Gromadka (9 małych projektów). Najmniej aktywny okazał się sektor gospodarczy w gminach Gromadka, Bolesławiec i Przemków (0 małych projektów).

Przykładowe tytuły małych projektów zrealizowanych przez beneficjentów zostały ujęte w tab. 3.

Tabela 3. Przykładowe tytuły małych projektów zrealizowanych przez beneficjentów

Lp.	Gmina	Tytuły małych projektów
1	Bolesławiec	Budowa placu zabaw we wsi Kraśnik (sektor publiczny) Promowanie miejsca pamięci kulturowej poprzez oznakowanie i zagospodarowanie przestrzeni wokół pomnika poświęconego dawnym mieszkańcom Łazisk (sektor społeczny)
2	Chocianów	VII Dzień Jagody (sektor publiczny) Stworzenie miejsca integracji społecznej (sektor społeczny) Stworzenie miejsca integracji społeczności (sektor gospodarczy)
3	Chojnów	Obsługa artystyczno-rekreacyjna Gminnego Dnia Dziecka 2010 (sektor publiczny) Wyposażenie gospodarstwa agroturystycznego „U Babuni” (sektor społeczny) Rozwój turystyki aktywnej w regionie poprzez utworzenie stancy konnej (sektor gospodarczy)
4	Gromadka	Święto wrzosu (sektor publiczny) Organizacja IX edycji Festynu „Jedność” – formą aktywizacji społecznej i kulturowej (sektor społeczny)
5	Lubin	Album walorów kulturowych i przyrodniczych – Gmina Lubin w obiektywie (sektor publiczny) Internetowy portal społecznościowo-informacyjny miejscowości Obora i okolic (sektor społeczny) Budowa w budynku gospodarczym urządzeń trwałych (sektor gospodarczy)
6	Przemków	Dni Przemkowa (sektor publiczny) V Przegląd Chórów i Orkiestr we Wrzosowej Krainie (sektor społeczny) Drewniana oranżeria – miejscem kreatywnego spędzania wolnego czasu (sektor gospodarczy)

Źródło: dane uzyskane ze Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Wrzosowa Kraina”, przysłane przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.

5. Efekty realizacji małych projektów we wschodniej części Borów Dolnośląskich

Realizacja małych projektów przez aktywną społeczność lokalną wpłynęła na:

- wzrost świadomości społeczności lokalnej dzięki organizacji szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym;

- wzrost jakości życia społeczności lokalnej na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju (LSR) przez organizację imprez kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych;
- rozwój aktywności społeczności lokalnej, która nauczyła się promować lokalną twórczość kulturalną, kultywuje miejscowe tradycje, obrzędy i zwyczaje;
- modernizację istniejących świetlic wiejskich;
- rozwój turystyki lub rekreacji na obszarze objętym LSR, w tym przez: utworzenie lub zmodernizowanie bazy informacji turystycznej oraz stron internetowych, przygotowanie i wydanie folderów oraz innych publikacji informacyjnych dotyczących obszaru objętego LSR, budowę, odbudowę lub oznakowanie małej infrastruktury turystycznej;
- zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie lub oznakowanie cennego, lokalnego dziedzictwa krajobrazowego i przyrodniczego, zwłaszcza zaś obszarów objętych poszczególnymi formami ochrony przyrody, w tym obszarów Natura 2000;
- zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego, w tym przez:
 - odbudowę, renowację, restaurację albo remont obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
 - kultywowanie: miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, języka regionalnego i gwary, tradycyjnych zawodów i rzemiosła,
 - urządzenie miejsc pamięci związanych z wydarzeniem historycznym;
- inicjowanie powstawania, przetwarzania lub wprowadzania na rynek produktów i usług opartych na lokalnych zasobach, tradycyjnych sektorach gospodarki lub lokalnym dziedzictwie, w tym kulturowym, historycznym lub przyrodniczym, albo podnoszenie jakości i promocję takich produktów;
- budowę, adaptację lub wyposażenie niemieszkalnych obiektów budowlanych wykorzystywanych do tradycyjnego wyrobu produktów lokalnych;
- wykorzystywanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w celu poprawienia warunków prowadzenia działalności kulturalnej lub gospodarczej.

Aktywność i skuteczność pozyskiwania środków finansowych przez przedstawicieli trzech sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego, wpłynęła pozytywnie na rozwój lokalny wschodniej części Borów Dolnośląskich.

6. Podsumowanie

Aktywność lokalnych społeczności będąca przejawem lokalnego kapitału społecznego jest współcześnie istotnym czynnikiem rozwoju lokalnego wschodniej części Borów Dolnośląskich. Dzięki realizacji małych projektów zwiększono samodzielność mieszkańców w radzeniu sobie z lokalnymi problemami i działaniami na rzecz swojego miejsca poprzez wsparcie różnych form aktywności społecznej na obszarach wiejskich. Realizacja małych projektów pozwoliła na wyłonienie liderów i grup aktywnych społecznie. Wsparty został proces zrzeszania się, jak również wsparto działania integrujące społeczność lokalną regionu, umożliwiające nabywanie i wy-

mianę doświadczeń [Swianiewicz i in. 2008, s. 38]. Realizacja małych projektów wpłynęła na rozwój partnerskiej współpracy w regionie, promocję obszaru Stowarzyszenia LGD „Wrzosowa Kraina” i jego walorów kulturowych i przyrodniczych. Nasuwa się spostrzeżenie, że w następnym okresie programowania (2014-2020) należałoby uprościć procedury składania i rozliczania wniosków w Urzędzie Marszałkowskim. Sektor społeczny powinien zastanowić się nad zabezpieczeniem środków finansowych na realizację małych projektów.

Cel Osi 4 Leader, jakim była aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie i zwiększenie potencjału społecznego na wsi we wschodniej części Borów Dolnośląskich, został w pewnym stopniu osiągnięty.

Literatura

- Brol R., *Procesy urbanizacji wsi polskiej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 739, Monografie i Opracowania nr 118, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1996.
- Brol R., *Zarządzanie rozwojem lokalnym – studium przypadków*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1998.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2011.
- Coleman J.S., *Social Capital in the Creation of Human Capital*, “American Journal of Sociology” 1988, vol. 94.
- Gąciarz B., Bartkowski J., *Samorząd a rozwój. Instytucje. Obywatele. Podmiotowość*, Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2012.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Kotarbiński T., *Hasło dobrej roboty*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1968.
- Obrębalski M., *Wspólnota samorządowa – problemy integracji społecznej*, [w:] *Gospodarka lokalna*, red. R. Brol, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław 1995.
- Putnam R., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wyd. Społeczny Komitet Wydawniczy ZNAK, Kraków 1995.
- Skawińska E., *Badanie kapitału społecznego – propozycja metodyczna*, [w:] *Kapitał społeczny w rozwoju regionu*, red. E. Skawińska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Słownik wyrazów obcych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Śmid W., *Leksykon zarządzania zasobami ludzkimi*, Wyd. DR LEX, Kraków 2010.
- Swianiewicz P., Herbst P., Lackowska M., Mielczarek A., *Szafarze darów europejskich. Kapitał społeczny a realizacja polityki regionalnej w polskich województwach*, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2008.
- Szewczuk A., *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Sztando A., *Oddziaływanie samorządu lokalnego na rozwój lokalny w świetle ewolucji modeli ustrojowych gmin*, „Samorząd Terytorialny” 1998, nr 11.
- Walukiewicz S., *Kapitał społeczny*, Wyd. Instytutu Badań Systemowych PAN, Warszawa 2012.
- Wojtasiewicz L., *Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 734, AE, Wrocław 1996.

SOCIAL ACTIVITY AS A FACTOR OF LOCAL DEVELOPMENT

Summary: The introduction of a new structure (territorial self-government) in Poland in 1989 leads to developmental consequences taking place at the same time in two dimensions: social and economic. Local development is a result of local community activities centered around the development project bringing together economic, social and cultural components in a particular territory. Approved solutions are directed toward local autonomy concerning the selection of development projects and funds, which allow to carry out these projects.

Keywords: social capital, small projects, LEADER program.